

Свобода армиясының қатарында

В рядах армии Свободы

Бөлімшелерді қалыптастыру

Германия Кеңес Одағына шабуыл жасағаннан кейін, кеңес билігі КСРО-да чехословак әскери бөлімшесін құруға рұқсат берді. Людвик Свобода басқарған т.н. Командалық кадрлар тобы 1942 жылы 5 ақпанда Бузулукқа келді. Көп ұзамай олардың артынан басқа да еріктілер келе бастады. Олардың арасында Қазақстанда интернирленген Чехословакия азаматтары да болды — Ақмола еңбек-түзету лагерінде, Ақтөбеде, Жамбылда (қазіргі Тараз) және Қостанайда. Қазақстанда тұрған аздаған чехтер тобы да келді. Бүгінде Бородиновка ауылында туған алты адам (Александр Гайсин, Йозеф Гроссман, Антонин Гибло, Владимир Халупник, Франтишек Привратский, Александр Стейскал) және қазақ жерімен уақытша тағдыр тоғыстырған үшеу (Ян Гелисек, Леонид Сомол, Йндрих Шпичка) белгілі. Басқалар сияқты, олар да өз еркімен чехословак армиясының қатарына қосылды. Олардың екеуі қаза тапты.

Формирование подразделений

После нападения Германии на Советский Союз советские власти разрешили формирование чехословацкого военного подразделения в СССР. Так называемая Группа командных кадров прибыла в Бузулук под руководством Людвика Свободы 5 февраля 1942 года. Вскоре за ними начали прибывать и другие добровольцы. Среди них было также несколько десятков граждан Чехословакии, интернированных в Казахстане — в Акмолинском исправительно-трудовом лагере, Актобе, Джамбуле (ныне Тараз) и Кустанае. Прибыла также небольшая группа чехов, проживавших в Казахстане. Сегодня известно о шести уроженцах села Бородиновка (Александр Гайсин, Йозеф Гроссман, Антонин Гибло, Владимир Халупник, Франтишек Привратский, Александр Стейскал) и трёх (Ян Гелисек, Леонид Сомол, Йндрих Шпичка), временно связанных с казахской землёй. Как и многие другие, они добровольно вступили в чехословацкую армию. Двое из них погибли.

Полковник Людвик Свобода Соколово түбіндегі шайқас үшін берілген марапаттарды оқып жатыр. Весёлое, 1943 жылғы 23 сәуір (дереккөз: ЦВА – ВИА)

Полковник Людвик Свобода зачитывает награды, вручённые за бой под Соколово. Весёлое, 23 апреля 1943 года (источник: ЦВА - ВИА)

Соколоводан Прагаға дейін

Шығыс майданындағы 1-ші жеке чехословак батальонының алғашқы шайқасы — украин Соколово ауылын қорғау — Бородиновкада туған, тракторшы және 2-ші жаяу әскер ротасының мергені Йозеф Гроссманның өмірін қиды. Шайқаста Бородиновка тумасы, 1-ші жаяу әскер ротасының жауынгері Александр Стейскал жараланды. Ерлігі үшін «Жауынгерлік ерлігі үшін» медалімен Бруно қаласының тумасы Ян Гелисек марапатталды, ол 1941–1942 жылдары Алматы радиостанциясында жұмыс істеген. Марапат парағында айтылғандай, Соколово түбіндегі шайқаста ол «шабуылшылар тобымен бірге неміс танктері мен олардың артына жасырынған автоматшылардың ұрыс шебін бұзып өтіп, қарсыласқа айтарлықтай шығын келтірген». Соколово шайқасына қатысқаны үшін Бородиновка тумасы Франтишек Привратский капрал шенін алды. Батальон 1943 жылы 31 наурызда Весёлое ауылына шегінгеннен кейін және 1943 жылы мамырда Новохопёрскиде 1-ші чехословак бригадасы болып қайта ұйымдастырылғанда, Ян Гелисек пен Франтишек Привратский кіші офицерлер мектебін бітірді. Бригада 1943 жылы қарашада Киевті азат ету ұрыстарына қатысты. Взвод командирі шеніндегі Франтишек Привратский 1943 жылы 30 желтоқсандағы Руда ауылы үшін шайқастағы ерлігі үшін «1939 жылы Чехословак әскери кресті» орденімен марапатталды. Марапаттау қағазында ол «ашық жерде және қарсыластың тығыз атқылауы жағдайында взводын батыл алға бастап, жараланғанға дейін шайқасты» деп жазылған. 1944 жылы наурызда бригада майданнан Ровно маңына шығарылды, ал Вольт чехтерімен толықтырылғаннан кейін, 1944 жылғы 5 мамырда 1-ші чехословак армия корпусы құрылды. Бірқатар жауынгерлер тек әңгімелерден ғана білетін оккупацияланған отанға кіру сәті таяп келе жатты. Дукла асуы үшін болған шайқастар Бородиновка тумасы Антонин Гибло үшін соңғысы болды. Ол 1944 жылы 18 қыркүйекте Польшадағы Паствиска ауылы маңында 2-ші чехословак десант бригадасының 2-ші десант батальонында капрал шенінде қаза тапты. Чехословакия аумағына корпус бөлімдері 1944 жылы 6 қазанда кірді. Бұдан кейін Словакияда ауыр қысқы шайқастар және 1945 жылы көктемде Моравия мен Силезия аумағындағы соңғы операциялар өтті. Чехословак армия корпусы Прагаға 1945 жылы 10 мамырда келді. Шығырлы ауылында әлі күнге дейін теңізші, жаяу әскер және танкист басының массивті мүсіні бар ескерткіш тұр. Қапталдарында қаза тапқандардың есімдері жазылған төрт мәрмәр тақта орнатылған, олардың арасында Бородиновка тумалары Йозеф Гроссман мен Антонин Гибло да бар. Ескерткіштің сақталған бөліктерінде Қызыл армия қатарында қаза тапқан тағы 11 чехтің аты-жөнін оқуға болады.

От Соколова до Праги

Первый бой 1-го чехословацкого отдельного батальона на Восточном фронте — при обороне украинского села Соколово — стоил жизни уроженцу Бородиновки, трактористу и снайперу 2-й пехотной роты Йозефу Гроссману. В бою был ранен солдат 1-й пехотной роты Александр Стейскал, также родом из Бородиновки. За храбрость в бою медалью «За отвагу» был награждён Ян Гелисек, уроженец Брно, который в 1941–1942 годах работал на радиостанции в Алма-Ате (ныне Алматы). В бою под Соколово он, как говорилось в наградном листе, *«вместе с группой ударников прорвался сквозь боевые порядки немецких танков и автоматчиков, укрывавшихся за техникой, и нанёс противнику серьёзные потери»*. За участие в сражении звание капрала получил Франтишек Привратский из Бородиновки. После отвода батальона 31 марта 1943 года в Весёлое, а затем во время реорганизации в 1-ю чехословацкую бригаду в мае 1943 года в Новохопёрске, Ян Гелисек и Франтишек Привратский окончили школу младших офицеров. Бригада участвовала в боях за освобождение Киева в ноябре 1943 года. Франтишек Привратский, уже в звании командира взвода, был награждён первым

Чехословацким военным крестом 1939 года за то, что «30 декабря 1943 года в бою за село Руда, на открытой местности и под плотным огнём противника, мужественно вёл свой взвод вперёд, пока не был ранен». В марте 1944 года бригаду вывели с фронта в район Ровно, и после пополнения за счёт волинских чехов 5 мая 1944 года был сформирован 1-й чехословацкий армейский корпус. Приближался момент вступления на территорию оккупированной родины, которую некоторые знали лишь по рассказам. Бои за Дуклинский перевал стали роковыми для уроженца Бородиновки Антонина Гибло. Он погиб 18 сентября 1944 года в звании капрала 2-й чехословацкой парашютной бригады, 2-го парашютного батальона, в районе польского села Паствиска. На территорию Чехословакии части корпуса вступили 6 октября 1944 года. За этим последовали тяжёлые зимние бои в Словакии и весной 1945 года — заключительные операции на территории Моравии и Силезии. В Прагу Чехословацкий армейский корпус прибыл 10 мая 1945 года. В селе Шыгырлы до сих пор стоит памятник с массивной скульптурой головы моряка, пехотинца и танкиста. По бокам были установлены четыре плиты с именами погибших, среди которых также упомянуты погибшие уроженцы Йозеф Гроссман и Антонин Гибло. На сохранившихся частях памятника можно прочитать ещё 11 имён чехов, погибших в рядах Красной армии.

Франц Привратский

(1914 жылы 14 қаңтар — 1974 жылы 8 ақпан)

Соғыс батыры, тағдыры ерекше адам

Франц Францович Привратский Батыс Қазақстандағы Бородиновка ауылында (қазіргі Шығырлы) дүниеге келді. Соғысқа дейін жергілікті колхоздың төрағасы болды. 1941 жылы Германия Кеңес Одағына шабуыл жасағаннан кейін Қызыл армия қатарына қатардағы жауынгер болып кірді. 1942 жылы Бузулукте құрылып жатқан чехословак әскерінің қатарына қабылданды. 1942 жылы 22 сәуірде ол 1-жаяу әскер ротасына жеңіл пулеметші болып, қатардағы жауынгер шенінде тіркелді. 1943 жылы наурызда ол 1-жеке чехословак батальоны құрамында Соколово түбіндегі шайқасқа қатысты. Ерлігі үшін 1943 жылы 7 сәуірде капрал шеніне көтерілді. Кейін Весёлое және Новохопёрск ауылдарында запастағы офицерлер даярлау мектебінен өтті. Кейінгі шайқастарда, әсіресе Руда ауылы үшін болған ұрыста, 1-чехословак бригадасының 2-дала батальоны взводын басқарды. 1943 жылы 30 желтоқсанда ашық жерде шабуыл кезінде жараланса да, өз бөлімшесін алға бастап шықты. Бұл ерлігі үшін ол «1939 жылы Чехословак әскери кресті» орденімен алғаш рет марапатталды (барлығы үш рет марапатталған). Сондай-ақ ол Дукла асуындағы ауыр шайқастарға қатысты, мұнда тағы да жараланды. Соғысты ол лейтенант шенінде, 2-жаяу әскер батальонының 3-ротасы взвод командирі қызметінде аяқтады. 1945 жылы 10 мамырда Праганы азат еткеннен кейін, 1946 жылы демобилизацияланып, Кеңес Одағына оралды. Запаста капитан шенінде болды. Соғыс кезінде ол Чехословакияның болашақ президенті Людвик Свободаға жақын болды. Оларды тек майдандас бауырластық қана емес, соғыстан кейін де жалғасқан достық байланыстырып тұрды. Олар үнемі хат жазысып, байланыс ұстап тұрды. 1966 жылы Людвик Свобода Франц Привратскийді отанына қайтуға шақырды. Қоныс аудару дерлік толық ұйымдастырылған еді, алайда 1968 жылдан кейінгі саяси жағдайдың өзгеруі бұл жоспарды жүзеге асыртпады. Оның отбасының бір бөлігі әлі күнге дейін Қазақстанда тұрады.

Франц Привратский

(14 января 1914 — 8 февраля 1974)

Герой войны с исключительной судьбой

Франц Францович Привратский родился в селе Бородиновка (ныне Шыгырлы) в Западном Казахстане. До войны он был председателем местного колхоза. После нападения Германии на Советский Союз в 1941 году он вступил в Красную армию, где служил рядовым. В 1942 году был принят в формирующиеся чехословацкие войска в Бузулуке. 22 апреля 1942 года он был зачислен стрелком с лёгким пулемётом в 1-ю пехотную роту в звании рядового. Он участвовал в битве под Соколово в марте 1943 года в составе 1-го чехословацкого отдельного батальона. За храбрость в бою 7 апреля 1943 года был произведён в капралы. Затем прошёл школу подготовки офицеров запаса в сёлах Весёлое и Новохопёрск. В последующих боях — особенно в битве за село Руда — командовал взводом 2-го полевого батальона 1-й чехословацкой бригады. 30 декабря 1943 года во время атаки на открытой местности был ранен, но несмотря на это повёл своё подразделение вперёд. За этот подвиг он был награждён первым Чехословацким военным крестом 1939 года (всего награждён трижды). Он также участвовал в тяжёлых боях на Дукельском перевале, где был вновь ранен. Войну он завершил в звании лейтенанта в должности командира взвода 3-й роты 2-го пехотного батальона. После освобождения Праги 10 мая 1945 года он был демобилизован в 1946 году и вернулся в Советский Союз. В резерве он состоял в звании капитана. Во время войны он сблизился с Людвиком Свободой — будущим президентом Чехословакии. Их связывало не только боевое братство, но и дружба, которая продолжалась и после войны. Они регулярно переписывались и поддерживали контакт. В 1966 году Людвик Свобода пригласил Франца Привратского вернуться на родину. Переезд был почти полностью организован, но изменение политической ситуации после 1968 года сорвало эти планы. Часть его семьи до сих пор проживает в Казахстане.

Боривой Маречек

(1917 жылы 21 наурыз — 2001 жылы 8 мамыр)

Рудольф Маречектің ұлы Боривой Маречек Қырғызстандағы альпинизмнің дамуына айтарлықтай ықпал етіп, оның мұрасы Қазақстанға да қатысты. 1941–1942 жылдары ол жұбайы Анастасия Бондаренкомен бірге Алматы маңындағы «Горельник» мектебінде инструкторларды даярлау курсынан өтті. 1942–1943 жылдар тоғысында Қырғызстанда мобильді тау атқыштар мектебін ұйымдастырып, Кавказда немістің «Эдельвейс» дивизиясына қарсы ұрыстарға қатысатын 6 500 сарбазды даярлады. 1944 жылы Людвик Свобода басқаратын Чехословак армия корпусына қосылып, альпинистік дағдыларын қайта қолданды — әсіресе Дукла асуы үшін шайқаста. Армиямен бірге Прагаға дейін жетті. Чехословакияның және Кеңес Одағының бірнеше ордендері мен медальдарымен марапатталды. Соғыстан кейін Қырғызстанға оралып, жоғары оқу орнында оқытушы болып жұмыс істеді және өмірін жаңа буын альпинистерін тәрбиелеуге арнады. Оның отбасы әлі күнге дейін Алматы мен Бішкекте тұрады.

Боривой Маречек

(21 марта 1917 — 8 мая 2001)

Сын Рудольфа Маречека, Боривой Маречек, оказал значительное влияние на развитие альпинизма в Кыргызстане, а его наследие затрагивает и Казахстан. В 1941–1942 годах он вместе со своей супругой Анастасией Бондаренко прошёл курс подготовки инструкторов в школе «Горельник» под Алма-Атой. На рубеже 1942–1943 годов он организовал в Кыргызстане мобильную школу горных стрелков, где подготовил 6 500 солдат для ведения боевых действий на Кавказе против немецкой дивизии «Эдельвейс». В 1944 году вступил в Чехословацкий армейский корпус под командованием Людвика Свободы, где вновь применил свои альпинистские навыки — особенно в битве за Дуклинский перевал. С армией он дошёл до Праги. Он был награждён рядом чехословацких и советских орденов и медалей. После войны вернулся в Кыргызстан, работал преподавателем в вузе и посвятил жизнь воспитанию нового поколения альпинистов. Его семья до сих пор проживает в Алматы и Бишкеке.